

MORAVSKÁ DYCHOVÁ HUDBA V PREMENÁCH HUDOBNÉHO VKUSU

Barbora Turčanová

Dychová hudba ako nástrojové zoskupenie predstavuje jeden z pilierov hudobno-tanečnej tradičnej kultúry mnohých lokalít moravského etnografického regiónu Slovácko, a to predovšetkým subregiónov Podluží, Hanácke Slovácko a kyjovské Dolňácko. Po druhej svetovej vojne tu prakticky úplne nahradila staršie nástrojové zoskupenia, ktoré boli dovtedy späté s tzv. ľudovou hudobnou kultúrou. Do tohto prostredia začali nástroje dychovej hudby prenikať v polovici 19. storočia predovšetkým vďaka vojenským navrátilcom, ktorí zo svojej služby často prichádzali s novonadobudnutými schopnosťami hry na dychové plechové nástroje, s ktorými na vidiek prinášali aj nový – dobovo moderný – herný a tanečný repertoár. Postupne sa tak na vidieku formovali dychové kapely, najskôr v kombinácii so sláčikovými inštrumentami. Detailne bola tejto problematike venovaná značná pozornosť (Bartoš 1956: 19 – 26; Kapusta 1974: 33 – 40; Kotek 1998: 40 – 47; Kotek – Fukač 1997: 141 – 143; Kurfürst 2002: 770 – 771, 2007: 124 – 125).

Po druhej svetovej vojne bola dychová hudba na slováckom vidieku v kríze – chýbali muzikanti a mnoho kapiel sa rozpadlo. Interpretačná úroveň vtedy pôsobiacich muzikantov bola v porovnaní s tými dnešnými pomerne nízka – kapely hrali v pomalšom tempe, skladby boli jednoduchšie, pozostávajúce zo základnej melódie podloženej akordickým sprievodom. Táto tvorba nebola bohatá na variácie a ozdoby základnej melodickej linky (klarinetu, pre ktoré je takýto ozdobný spôsob hrania v súčasnosti typický, hrali totožnú melódiu ako krídlovky a baskrídlovky), rovnako jednoduchá bola harmónia postavená na základných harmonických funkciách. Táto herná prax vychádzala zo skúseností hudobníkov, ktorí noty síce poznali (svedčia o tom zachované notové archívy kapiel ako aj fakt, že muzikanti často získali hudobné vzdelanie počas vojenskej služby), ale neboli zvyknutí z nich hrať. Repertoár týchto kapiel

tvorili predovšetkým spamäti hrané lokálne/regionálne ľudové piesne, ale aj tuše, fanfáry, z nôt interpretované moderné tanečné piesne a české *lidovky*¹.

Neexistuje mnoho záznamov vidieckej dychovej hudby zo Slovácka z obdobia 50. a 60. rokov 20. storočia. Za jeden z najstarších, ktorý ukazuje starší spôsob interpretácie, môžeme považovať záznam dychovej hudby Podlužanka z Dolných Bojanovic, ktorý v roku 1974 vznikol pre potreby vysielania Českého rozhlasu Brno. Na tejto nahrávke, ktorá je dostupná na YouTube², kapela interpretuje dve inštrumentálne polky od neznámeho autora – *Na dovolené* a *Zpěv skřivana*. Obe skladby sú súčasťou aktívneho repertoáru dychových kapiel na Slovácku dodnes, takže sa dajú ľahko porovnať. Interpretácia Podlužanky je jednoduchšia, kladie viac dôraz na rytmizáciu než na intonačne čistú melódiu. Čo je zaujímavé, skladby sú hrané rýchlejšie, ako je tomu v súčasnosti, no môže ísť o technickú modifikáciu nahrávky v postprodukcii. Nahrávka Podlužanky reflektuje dobový stav dychových kapiel zložených zo staršej generácie muzikantov. Nová generácia už bola vychovávaná v úplne iných sociokultúrnych podmienkach.

Po februári 1948 sa dychová hudba rovnako ako iné hudobné žánre musela podriaďiť komunistickej kultúrnej politike. Napriek tomu, že táto hudobná produkcia bola už v tej dobe mnohvrstevne prepojená s kultúrnym životom vidieka aj mestského prostredia, nevyhovovala hudobným preferenciám nového režimu. Prevažujúci *lidovkový* sentimentálny repertoár vidieckych hudieb nezapadal do obrazu kultúry nového socialistického človeka, bol predstaviteľmi novo definovanej kultúrnej platformy tzv. ľudovej umeleckej tvorivosti kritizovaný ako málo progresívny a prekážala aj nízka úroveň interpretácie (Bartoš 1956: 27 – 33). Zo strany vtedajších národopiscov bola dychová hudba vnímaná ako moderná kultúrna

1. Český termín „lidovka“ označuje skladby vytvárané v zámernej nadväznosti na folklórne (ľudové aj zľudovené) piesne; po hudobnej stránke sú to predovšetkým polky, pochody a valčíky obsahovo preferujúce sentimentálnu vidiecku a milostnú tematiku (Kotek 1997: 511).
2. Srov. „Podlužanka z Dolných Bojanovic rok 1974.“ *YouTube* [online] [cit. 10. 11. 2023]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Lp3Xu__wEao&t=24s&ab_channel=nikkon66>.

vrstva, ktorá bola jednou z príčin zániku archaickej hudobnej tradície vidieku (sláčikové a cimbalové zostavy). Tej bol mnohými konzervatívnymi národopisnými pracovníkmi, ale aj folkloristami prisúdený punc autenticity, jej udržovaniu sa postupne venovalo čoraz viac pozornosti a jej zástancovia sa voči dychovej hudbe často vymedzovali. Na rozdiel od hudobného folklorizmu sa tento hudobný žáner vyvíjal spontánne, bez akéhokoľvek konzervujúceho vplyvu etnomuzikológov a etnológov v porotách súťaží a prehliadok. Reagoval na požiadavky meniacej sa spoločnosti, na módne vplyvy a na podmienky, ktoré pre fungovanie amatérskej hudobnej scény nastolil vládnucci režim. V jeho kultúrnej hierarchii sa dychová hudba dostala do kategórie estrád, čomu sa musela prispôbiť. O zvýšenie interpretačnej úrovne vidieckych muzikantov a o muzikantský dorast sa staralo rozvíjajúce sa hudobné školstvo. Podoba (od kostýmu až po názov) a fungovanie dychových hudieb boli stanovené legislatívne³. Ich znenie bolo s verejnosťou komunikované napríklad cez osvetových pracovníkov, čoho príkladom je zborník *Kompendium otázek a odpovědí pro hudebníky*, ktorý v roku 1965 vydal Osvětový dům v Uherskom Hradišti. Okrem základov hudobnej náuky a hudobnej histórie sa čitateľ v kapitole Miloslava Zatloukala s názvom „Vedení, řízení a dramaturgie v tanečním amatérském orchestru“ dozvedel o nasledovných nariadeniach:

„Každý orchestr má svého zřizovatele/organizaci/, který odpovídá za činnost tělesa a poskytuje orchestru ideovou a materiální pomoc v rámci platných předpisů. Po dohodě se zřizovatelem volí soubor svůj název, jenž může nést název zřizovatele, popřípadě označení orchestru podle druhu hudby. Označení jménem vedoucího svádí k pěstování osobnosti. Název orchestru musí schválit příslušný osvětový orgán.“ (Zatloukal 1965: 399–400)

„Pro veřejná vystoupení se doporučuje jednotný estetický úbor, na jehož pořízení má přispět zřizovatel.“ (Zatloukal 1965: 402)

3. Zákon č. 81 a 82 z 19. 12. 1957 – Sbirka zákonů/82 – o estrádách, artistických produkcích a lidové zábavě a Vyhláška č. 112 ministerstva školství a kultury z 8. 7. 1960 Sb. zákonů o zřizování a činnosti souborů hudebníků z povolání a souborů lidových hudebníků.

„Důležitým pojítkem mezi orchestrem a posluchači je průvodní slovo při produkci, jehož zásadou je stručnost, jasnost myšlenky a spisovná čeština spolu s bezvadným chováním.“ (Zatloukal 1965: 405)

Na základe týchto rozhodnutí museli mať dychové hudby svojho zriaďovateľa, ktorý sa o nich staral aj kontroloval ich fungovanie. Korigovaný bol aj názov hudby, ktorý nesmel byť spojený s menom jednotlivca, napr. kapelníka, ako to bolo dovtedy zvykom. Ďalej predpisy určovali jednotný odev muzikantov, moderátora so sprievodným slovom, estrádnny charakter vystúpenia mali dopĺňať speváci.

Týmito nariadeniami spoločne s hudobným školstvom sa naštartovala premena moravskej dychovej hudby po stránke „vizuálnej“. Kvalitatívna zmena, teda zvyšujúca sa interpretačná úroveň vidieckych dychových kapiel bola stimulovaná predovšetkým prehrávkami⁴, súťažami a prehliadkami, ktoré medzi dychovými hudbami podporovali rivalitu.

Premena začala byť viditeľná už na konci 60. rokov 20. storočia. Technicky zdatnejším interpretom už nestačili jednoduché skladby staršieho dychovkového repertoáru, a preto si ich začali upravovať. Hudobne vzdelaní mladí muzikanti začali zakladať nové kapely. V roku 1967 tak založil v Miloticiach na Kyjovsku dvadsaťročný Antonín Pavluš vlastnú kapelu nazvanú Pavluši. Bola zložená zo žiakov Josefa Frýborta, ktorý vychovával muzikantský dorast v Kyjove. Už v roku 1975 teleso zvíťazilo v celoštátnej súťaži dychových hudieb Zlatá křídlovka, vtedy už pod názvom Místříňanka. Podobne na tom boli aj absolventi hudobného kurzu Pavla Janečka v Dolných Bojanoviciach. Tí svoju interpretačnú zručnosť demonštrovali získaním 3. miesta na celoštátnej súťaži Zlatá křídlovka v Českých Budejoviciach už v septembri 1971. Išlo o vôbec prvú moravskú dychovku, ktorá sa umiestnila takto vysoko. Vďaka tomuto víťazstvu sa dostali do rozhlasu a televízie, kde už pod názvom Bojané predvádzali širokej verejnosti moravskú dychovú hudbu.

4. Prehrávky – pravidelné skúšky z interpretácie a hudobnej teórie, ktoré museli absolvovať všetky verejne činné hudobné telesá. Podľa výsledku skúšky získali určitý počet bodov (%), na základe ktorých sa stanovila výška ich finančného ohodnotenia pri verejnej honorovanej produkcii (Zatloukal 1965: 397).

Za symbol radikálnej premeny moravskej dychovej hudby na prelome 60. a 70. rokov 20. storočia sa považuje Moravanka. Zostava profesionálnych muzikantov združených okolo Jana Slabáka, rodáka z Kelčian u Kyjova, začala fungovať na konci roku 1971. V nasledujúcom roku sa v rozhlasovom vysielaní objavili ich prvé nahrávky známych ľudových piesní v úprave Dominika Strouhala, ktoré si získali obrovskú popularitu. Moravanka splnila všetky požiadavky vtedajšej kultúrnej politiky – jej produkcia bola na profesionálnej interpretačnej úrovni, muzikanti účinkovali v jednotnom úbore, vystúpenia mali formu estrády, so speváckou štvoricou a sprievodným slovom.

Tieto atribúty ale neboli to, čo spôsobilo celospoločenskú atraktivitu Moravanky. Bol to predovšetkým jej repertoár a nové znenie známych ľudových piesní a tancov. Mäkký tón krídloviek vystriedali trubky s intenzívnejším a výraznejším zvukom, pre klarinety sa stala typickou ozdobná hra a sprievodné nástroje začali „swingovať“ – boli harmonicky aj melodicky rozmanitejšie. Interpretácia celej kapely sa intonačne vyčistila a tempo značne zrýchlilo.

S Moravankou prichádza aj špecifická autorská tvorba. Začali sa objavovať textári a skladatelia, ktorí komponovali skladby pre moravské dychové hudby. Vznikol nový piesňový repertoár podobný českej *lidovke* z 20. rokov 20. storočia,⁵ ktorý je dnes súčasťou nielen herného repertoáru dychových hudieb, ale aj spevného repertoáru širokej verejnosti. Mnohé skladby z tohto žánru zľudoveli a sú používané aj mimo prostredia dychovej hudby, napríklad pieseň *Ty falešná frajárko* od Slávka Smišovského alebo *Vínohrady moje* od manželov Slabákových.

Tieto skladby často prerábali už zaužívané podoby konkrétnych piesní či tancov do novej, neopočítanej podoby. Spomínaný skladateľ a trumpetista Dominik Strouhal (1907–1982) po veľkom úspechu jeho skladieb v podaní Moravanky nahral v roku 1980 samostatný album s vlastnou kapelou nazvanou Strouhalova dechová sedmička. Nájdeme na nej aranžmány, resp. hudobné úpravy známych ľudových piesní, napríklad *Za tú horú, za vysokú*, ktorú

5. K tomu pozri Turčanová 2022.

neskôr v pôvodnej „táhlej“ podobe so sprievodom cimbalovej muziky spopularizoval spevák Jožka Černý. Strouhalova dechová sedmička ju nahrala v polkovej úprave, ktorá sa ale do povedomia širokej verejnosti nedostala.⁶

Výrazná premena moravskej dychovej hudby neskončila Moravankou. Už v 80. rokoch začali dychovkovi autori experimentovať s populárnou hudbou a vysoká interpretačná úroveň muzikantov, často absolventov konzervatórií, sa začala premietiť do vzniku sólových inštrumentálnych skladieb. Jedným z priekopníkov tejto tvorby je kyjovský rodák Zdeněk Gurský (*1954), ktorý začal tvoriť v 80. rokoch pre spomínanú Mistříňanku, v ktorej vtedy pôsobil. V roku 1993 sa osamostatnil a okrem vlastnej dychovej hudby Gloria založil aj rovnomenné hudobné nakladateľstvo, vďaka ktorému dodnes šíri svoje skladby aj do cudziny. O tom, že je v tom mimoriadne úspešný, svedčí fakt, že v roku 2017 sa podľa Ochranného svazu autorov stal najhranejším českým autorom v zahraničí.

Sólová orchestrálna tvorba späť s moravskou dychovou hudbou dosiahla zatiaľ svoj vrchol v osobe Vlada Kumpána (*1972), rodáka zo slovenských Gbelov. Zatiaľ čo Moravanka v 70. rokoch moravskú dychovku „poswingovala“, Vlado Kumpán ju „pojazzil“. Kumpánovi muzikanti, ako sa volá jeho kapela, ktorá vznikla v roku 2001, sa stali prvou dychovou hudbou postavenou na sólistovi-inštrumentalistovi. Za ich úspechom stojí aj ich skladateľ Miloslav Procházka (*1958).

Zatiaľ čo skladby Moravanky, neskôr Mistříňanky, Bojanov či Vacenovjáčkov dokázali moravské vidiecke kapely v svojej dobe interpretovať bez väčších problémov, u Kumpánovej produkcie to už tak nebolo. Vlado Kumpán nastolil trend sólového výkonu vo vysokých herných polohách a v rýchlom tempe, narazil ale na hranicu interpretačných možností väčšiny vidieckych dychových hudieb. Sám preto začal svoju interpretáciu upokojovať a rozložil sily medzi ostatných hráčov v kapele. Z trendu „vysoko a rýchlo“,

6. Srov. „Za tú horú.“ *YouTube* [online] [cit. 10. 11. 2023]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=D5iiLKWzifY>>.

založeného niekedy až na egoistickom prejave jednotlivca, vznikol nový trend, ktorý je veľmi populárny aj v súčasnosti a medzi muzikantmi nazývaný ako „mrdání“ (v spisovnej reči nemá tento žargónový výraz zatiaľ žiadny ekvivalent). Je založený na precíznom naštudovaní skladby a na schopnostiach jednotlivca nájsť v skladbe miesto, kde sa dokáže predviesť bez toho, aby ovplyvnil interpretáciu ostatných spoluhráčov. Kapela spoločne smeruje k dosiahnutiu špecifického výrazu, nazývaného „mrd“, ktorý nie je zapísaný v notách, ale vychádza zo zdieľaného precítania skladby. Aj tento trend zapríčinil, že interpretácia skladieb v podaní moravských dychových hudieb je v súčasnosti pokojná, pomalšia, je založená na technickej náročnosti a spoločnej precítenej interpretácii. Keďže moravská dychová hudba v súčasnosti opäť čelí problému s nedostatkom muzikantov a zohratých kapiel je málo, môžeme sa i dnes stretnúť s interpretáciou založenou na princípe „vysoko a rýchlo“.

Okrem interpretačnej techniky sa vyvíja aj repertoár moravských dychových hudieb. Svoje miesto si v ňom našla populárna hudba. Skladby tohto žánru znejú na tanečných zábavách, v závislosti od lokality, najmä v čase po polnoci. Tento repertoár sa stále rozširuje, čomu pomáhajú aj rôzne trendy na sociálnych sieťach. Práve prostredníctvom internetu sa napríklad v roku 2014 dostala na moravský vidiek skladba *Freaks* od austrálskeho DJa a hudobného producenta Timmyho Trumpeta.⁷

Okrem zahraničnej produkcie sa v repertoári dychovej hudby na Slovácku vyskytujú aj úpravy populárnej hudby domácej proveniencie. Populárna je verzia skladby *Svařák* od českej rockovej kapely Harlej, ktorou Dechová hudba Svárovanka napríklad roztancovala publikum pri nočnej tanečnej zábave na Medzinárodnom folklórnom festivale Strážnice 2023.

7. Na YouTube je dostupné video z roku 2015, na ktorom je zaznamenaný hodový sprievod krojovaných za hudobného sprievodu dychovej hudby Slovácká kapela Romana Hornáčka, ktorá spoločne s domácimi krojovanými účastníkmi interpretuje túto skladbu i s použitím rôznych okolitých predmetov (napr. dopravná značka, nádoba na komunálny odpad). Srov. „Hody Tupesy 2015.“ *YouTube* [online] [cit. 10. 11. 2023]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=Tj12gpHJR18>>.

Záver

V období od druhej polovice 20. storočia až do súčasnosti prešla vidiecka dychová hudba na Morave niekoľkými zásadnými premenami, ktoré ovplyvnili nielen jej funkciu a spätosť so životom konkrétnej lokality alebo oblasti, ale predovšetkým jej znenie. Jedným z hlavných faktorov tejto premeny bol vplyv komunistickej kultúrnej politiky a podmienky, ktoré pre hudobnú kultúru v spoločnosti nastavila. Okrem toho sa voči dychovej hudbe vymedzilo tzv. folklórne hnutie, vďaka čomu získala voľnosť vo svojom interpretačnom a repertoárovom vývoji. Svoju rolu v tomto procese zohrali hudobné preferencie nielen samotných muzikantov, ale i poslucháčov tejto hudobnej produkcie.

Vo svojom príspevku som ilustrovala premenu moravskej dychovej hudby v kontexte premien hudobných preferencií ako interpretov, tak aj poslucháčov a užívateľov dychovej hudby. Popísaný proces vývoja tejto hudobnej produkcie vnímam ako snahu o jej adaptáciu na aktuálne vkusové požiadavky, v rokoch 1948 – 1989 silne ovplyvnené spomínanou kultúrnou politikou v socialistickom Československu. Akceptovanie zmien a nových podôb dychovej hudby zo strany poslucháčov a užívateľov považujem za znak jej životaschopnosti. Dôležitú úlohu má aj funkčná spätosť dychovej hudby na moravskom (predovšetkým, ale nie len slováckom) vidieku s etnokultúrnymi tradíciami a rôznorodými lokálnymi festivitaťami (Turčanová 2021), ktorá je často silnejšia ako celospoločenské vkusové preferencie.

Literatúra:

- BARTOŠ, Milan 1956: *Dechový orchestr. Metodická příručka pro vedoucí a členy souborů lidové tvořivosti*. Praha: Orbis.
- KAPUSTA, Jan 1974: *Dechové kapely, pochod a František Kmoch*. Praha: Supraphon.
- Kompendium otázek a odpovědí pro lidové hudebníky*. 1965. Uherské Hradiště: Osvětový dům.
- KOTEK, Josef 1997: Lidovka. In: VYSLOUŽIL, Jiří – FUKAČ, Jiří (eds.): *Slovník české hudební kultury*. Praha: Editio Supraphon, s. 511 – 512.

- KOTEK, Josef 1998: *Dějiny české populární hudby a zpěvu (2). (1918–1968)*. Praha: Academia.
- KOTEK, Josef – FUKAČ, Jiří 1997: Dechová hudba. In: VYSLOUŽIL, Jiří – Fukač, Jiří (eds.): *Slovník české hudební kultury*. Praha: Editio Supraphon, s. 141 – 143.
- KURFÜRST, Pavel 2002: *Hudební nástroje*. Praha: TOGGA.
- KURFÜRST, Pavel 2007: Dechová kapela. In: BROUČEK, Stanislav – JEŘÁBEK, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Sv. 2. Věcná část A–N. Praha: Mladá fronta, s. 124 – 125.
- TURČANOVÁ, Barbora 2021. Dychová hudba na Slovácku a jej sociální a kulturní kapitál. In: PŘIBYLOVÁ, Irena – UHLÍKOVÁ, Lucie (eds.): *Od folkloru k world music: Hudba a kapitál*. Náměšť nad Oslavou: Městské kulturní středisko, s. 70 – 79.
- TURČANOVÁ, Barbora 2022: „Dechaři“ versus „překližkáři“: terminologické sondy do oblasti moravské dychové hudby. In: PŘIBYLOVÁ, Irena – UHLÍKOVÁ, Lucie (eds.): *Od folkloru k world music: Hudba a slovo*. Náměšť nad Oslavou: Městské kulturní středisko, s. 62 – 72.
- ZATLOUKAL, Míloslav 1965: Vedení, řízení a dramaturgie v tanečním amatérském orchestru. In: *Kompendium otázek a odpovědí pro lidové hudebníky*. Uherské Hradiště: Osvětový dům, s. 395 – 408.

Internetové zdroje:

- „Hody Tupesy 2015.“ *YouTube* [online] [cit.10. 11. 2023]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=Tj12gpHJR18>>.
- „Podlužanka z Dolních Bojanovic rok 1974.“ *YouTube* [online] [cit.10.11.2023]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Lp3Xu_wEao&t=24s&ab_channel=nikkon66>.
- „Za tú horú.“ *YouTube* [online] [cit.10.11.2023]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=D5iiLKWziFY>>.

Summary

Moravian Wind Music in the Changes of Musical Taste

In the period from the second half of the 20th century to the present day, rural wind music in Moravia (the eastern part of the Czech lands) has undergone several major transformations, which have affected not only its function and its connection to the life of a particular locality or area, but above all its sound. One of the main factors in this transformation was the influence of socialist cultural policy and the conditions it set for musical culture in society. In addition, the folklore movement defined itself in relation to wind music, which gave it freedom in its interpretation and repertoire development. In this process, playing a role were the musical preferences not only of the musicians themselves but also of the listeners of this musical production. The paper demonstrates these transformations through selected examples.

Key words: Moravian wind music; musical taste; music in rural area; popular music; music and cultural policy